

symposium

bodem breed

Van visie naar regie op de ondergrond

expertise

bodem en ondergrond

provincie

Overijssel

Zwolle

 Stantec

Panelleden

- Lidwien Besselink – Gemeente Amsterdam
- Laura Timmermans – Gemeente Zwolle
- Joris Rooiman – Gemeente Hengelo namens OnderTwente
- Rob Wildeman - Toekomststerk

Hèt netwerk event van bodem en ondergrond

Wat kunnen jullie verwachten van deze sessie?

× Gemeente
× Amsterdam
×
Denk Dieper

AMSTERDAM ONDERGRONDS

In een gezonde bodem zit leven, wordt koolstof opgeslagen, groeien bomen en planten optimaal waardoor hittestress wordt vermindert

Een gezonde bodem versterkt en beschermt onze kwaliteit van leven

Een gezonde bodem draagt bij aan een leefbare en toekomstbestendige stad

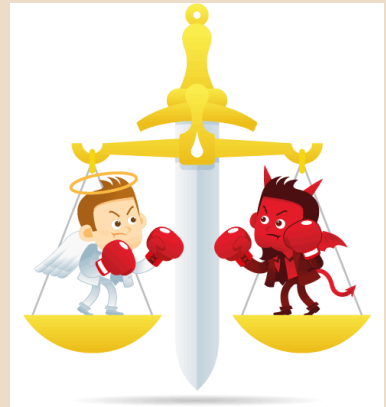
Een gezonde bodem draagt bij aan een duurzame, vitale en natuurinclusieve stad.

Een gezonde bodem draagt bij aan een duurzame, vitale en natuurinclusieve stad.

Een gezonde bodem draagt bij aan een duurzame, vitale en natuurinclusieve stad.

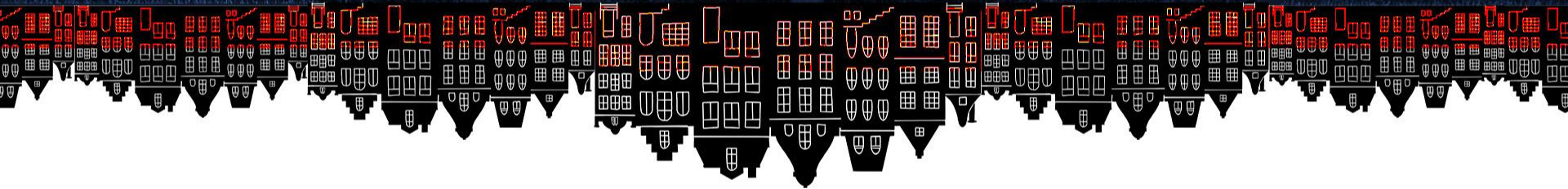
Noodzaak tot regulatie op de ondergrond!

Onder Amsterdam ligt er voor circa **80.000 kilometer** aan kabels en leidingen.

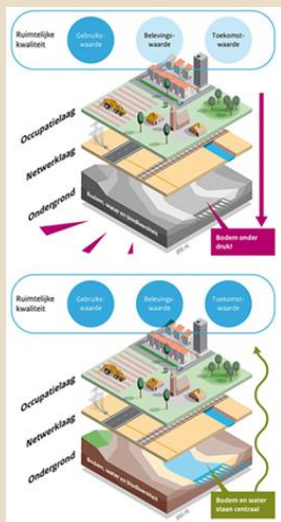
De bomen in Amsterdam hebben eigenlijk ca. 65 miljoen
kuub ondergrond nodig voor hun wortels.

Dat staat gelijk aan bijna 1/3 van alle wooninhoud in Amsterdam.

AAN DE SLAG!

OPLOSSEN URGENTE KNELPUNTEN

Minder hinder en overlast – verwijderen weesleidingen

BETROUWBAAR DATAFUNDAMENT

Digitale tweeling – Tracéontwerpen delen

HELDERE EN GEDRAGEN BELEIDSKADERS

Balans beschermen en benutten – Omgevingsprogramma Ondergrond

INTEGRAAL MEENEMEN ONDERGROND

We denken en werken 3D

PROCESVERBETERINGEN

Effectiever en sneller – Handhaving ondergrondse ordening

REGIETEAM ONDERGROND STAAT

Organisatie, samenwerking en netwerk

We gaan omdenken!

Lessons learned

LES 1: BENUT DE URGENTIE VAN DE GROTE OPGAVEN

Energietransitie, klimaatadaptatie, vergroening

LES 2: COMMUNICATIE: GEBRUIK EEN HERKENBAAR MOTTO

Denk Dieper!

LES 3: WERK PROGRAMMATISCH

Heldere doelen en stappen, belang van flexibiliteit en adaptiviteit

LES 4: MEER WETTEN EN REGELS NODIG

Om regie te kunnen voeren

LES 5: DE LEKKENDE KRAAN MOET DICHT

Betrouwbare data als basis voor een 3D-Amsterdam

LES 6: HEB GEDULD!

Transities kosten een generatie

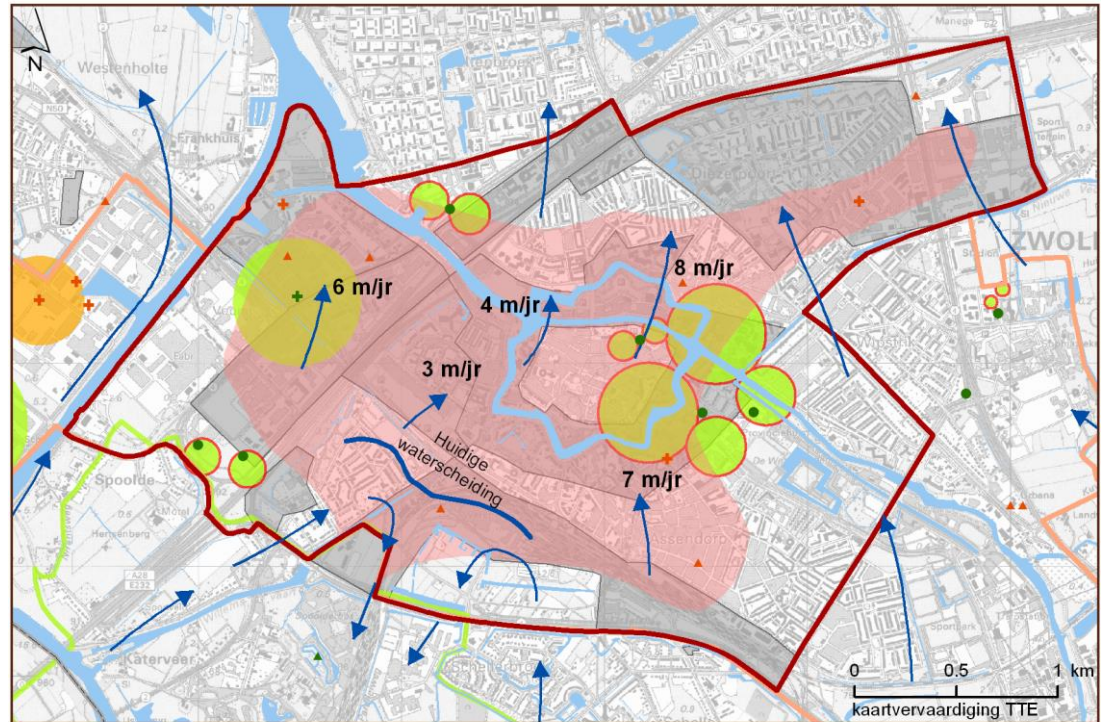

Van herschrijven naar verbreden

Laura Timmermans, gemeente Zwolle

Het begin

Gebiedsgericht grondwaterbeheer

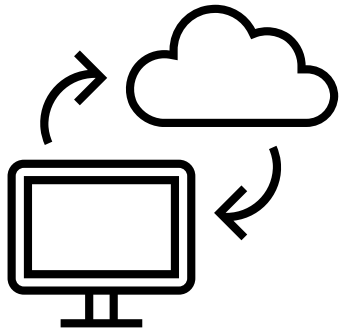

Legenda

- ▶ Huidige grondwaterstromingsrichting
- Huidige waterscheiding
- Aandachtsgebied overloppende grondwaterverontreinigingspluimen*
- ▭ Gebiedsbegrenzing
- ▭ Stedelijk gebruik Bodembeleidsplan

- ▭ (Mogelijke) ontwikkelingen
- Grondwateronttrekkingen
- WKO
- ▲ Drinkwater
- Industrie (Prov. O.)
- Industrie (WGS)
- ▲ Overige (> 10.000 m3/jr)

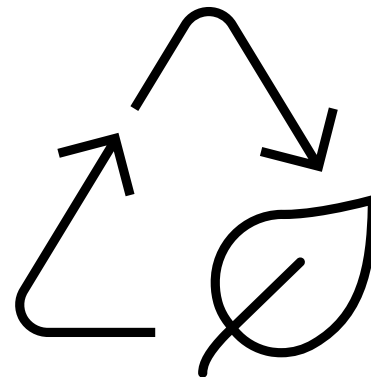
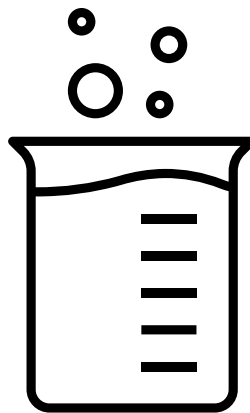
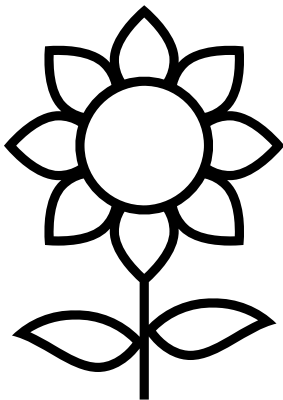
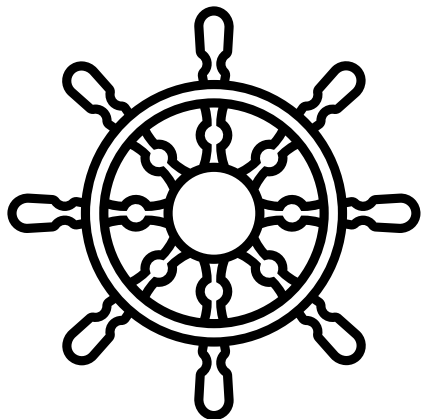
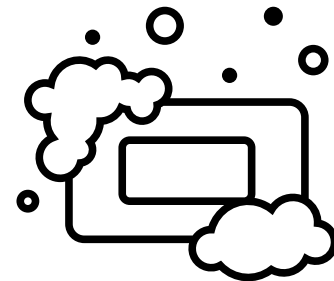
*Bron: Gemeente Zwolle

En toen

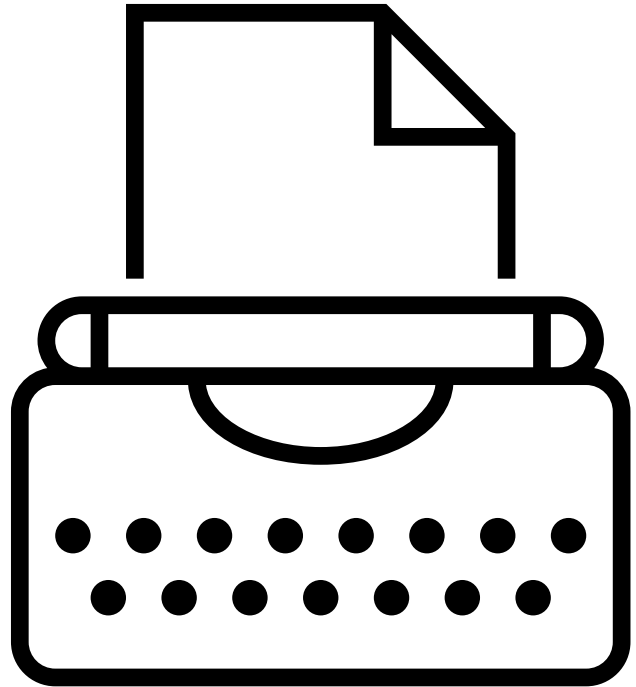
Welke thema's nog meer

Het schrijfproces

- Schrijven in B1
- Doelen en ambities
- Oud en nieuw format

En daarna

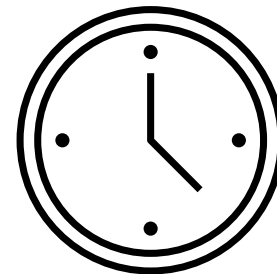
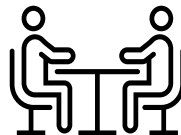
- Participatie
  - Intern en extern

Wat hebben we geleerd

- Definities helder
- Programma binnen de gemeente
- Gewoon beginnen, feedback volgt

▲ Wim Timmermans zorgt ervoor dat de hitte met meer kennis beter bestreden kan worden. Onder zijn leiding zijn vrijdag in Enschede meetinstrumenten opgehangen. © Emiel Muijderman

De stad wordt steeds heter: zo voorkomt Enschede dat mensen onnodig sterven bij een hittegolf

Terwijl veel mensen reikhalzend uitkijken naar het lentezonnetje, wapent Enschede zich al tegen hittegolven. Die kunnen dodelijk zijn, ook in Nederland. Lees hoe de meest verstedelijkte gemeente van Twente hittestress aanpakt en hoe je kunt meehelpen. Of denk je dat het overdreven is? En wat denk je van een tappunt voor zonnebrandcrème?

Frank Timmers 23-03-24, 09:30

Waarom er in Twente een stad zo groot als Oldenzaal wordt bijgebouwd: 'Woningnood? Ik weet het niet...'

MET VIDEO Een stad zo groot als Oldenzaal moet er in Twente aan huizen worden bijgebouwd, binnen zeven jaar. Maar voor wie zijn de 14.000 nieuwe huizen die op de planning staan en waar wonen die mensen nu? Op zoek naar de geheimen, problemen en oplossingen voor nieuwbouw in Twente.

Kelly Adams, Joost Dijkgraaf 11 feb. 2023

'We hebben honderd jaar beleid gevoerd om water af te voeren, maar we moeten het gaan vasthouden'

Vervangen Hengelo – Boldershoek 110 kV

Overijssel in het rood op drinkwaterkaart en Twente nog dieper: "Urgentie bij provincie nog steeds niet doorgedrongen"

3 april, 2052 • 3 minuten leestijd

▲ Watervergebed 1 Klooster in Hengelo staat voor grote uitdagingen. © Jan Ruland van den Brink

Hengelose boeren hebben weer hoop in hun strijd tegen de droogte: 'Er moet nog wel veel gebeuren'

Bezorgde boeren in watervergebed 't Klooster tussen Hengelo, 't Zand en Veldhoek strijden al jaren tegen de droogte. Ze vrezen dat hun **nen verdienen in het getergde le ultieme oplossing voor is, zal**

Regionale verduurzaming

Twente heeft de ambitie om in 2050 een energieneutrale regio te zijn. De veertien Twentse gemeenten, Waterschap Vechtstromen, Provincie Overijssel, Twence, de Twentse woningcorporaties, Universiteit Twente en de netbeheerders Coteq en Enexis werken samen om die ambitie te realiseren. Afspraken daarover zijn vastgelegd in de [Regionale Energiestrategie \(RES\) Twente](#). Een onderdeel daarvan is de verduurzaming van de gebouwde omgeving: de warmtetransitie. Twence kan 100.000 woningen voorzien van hogetemperatuurwarmte. De uitrol van een regionaal warmtenetwerk naar Hengelo, Borne, Almelo, Oldenzaal, Enschede en mogelijk ook Haaksbergen en Wierden is daarmee een kansrijke ontwikkeling. Een regionaal warmtenet past in onze eigen ambitie om een [regionaal duurzaamheidsbedrijf](#) te worden en nog meer [duurzame energie](#) te leveren. Bekijk hoe wij nu al [duurzame warmte opwekken en leveren](#) aan warmtenetten in Enschede en Hengelo en aan bedrijven in de regio.

Op bedrijventerrein Twentekanaal Zuid in Hengelo worden nieuwe ondergrondse 110 kV hoogspanningsverbindingen aangelegd. Om de leveringszekerheid van elektriciteit nu en in de toekomst te garanderen, voert TenneT in Nederland onderhoudswerkzaamheden en aanpassingen aan het elektriciteitsnet uit. Naast het aanleggen van nieuwe verbindingen, worden ook tal van aanpassingen gedaan aan bestaande verbindingen.

Maarkelsnieuws

Betaalbaar groen voor inwoners Hof van Twente - Maarkelsnieuws.nl Maarkelsnieuws.nl

winter bomen en bosplantsoenenplanten aan inwoners uit tegen een vergoeding van 25% van de totale kosten. De rest betalen de provincie en gemeente...

9 jun 2023

Twente FM

'Containertuintjes' in Oldenzaal: Meer groen en minder zwerfafval

Samen met buurtbewoners Ben Grimberg en Jos Nieuwenhuis heeft wethouder Maaike Rödel donderdagmorgen het eerste 'containertuintje' in...

2 weken geleden

de Volkskrant

Nieuwe campus in Twente: van donker lab naar prototype voor groene stad van de toekomst

Nieuwe campus in Twente: van donker lab naar prototype voor groene stad van de toekomst ... Spannende wetenschap wordt niet langer bedacht in...

22 okt 2023

Regie, grip en inspraak

Stedelijk én landelijk

De landelijke overheid werkt aan een wettelijk kader om water en bodem sturend te laten zijn bij beslissingen over de inrichting van ons land. "Water en bodem sturend kan prima bedacht worden in het Haagse. In de gemeentelijke praktijk loop je tegen onderscheid aan tussen stad en platteland. Zeker als je kijkt naar de positionering van de bodem in economische en sociale context." zegt René.

ONDER TWENTE

De wil om het samen te doen

Alle drie noemen ze als eye-opener de bereidwilligheid van de mensen vanuit andere disciplines dan bodem in de gemeenten om mee te werken aan gezamenlijke visie voor bodem en ondergrond. Ze zagen het nut ervan in en wilden waarde toevoegen. Joris vertelt enthousiast: "Toen ik in een breed overleg intern de visie besprak, kwam er zelfs vanuit de gezondheidshoek het aanbod om mee te denken, want dat wilden ze wel."

"Dok het delen van kennis over bodemgebruik tussen landelijke en stedelijke gemeenten had veel meerwaarde." zegt Karin. "Vaak hebben stedelijke gemeenten meer capaciteit waardoor ze meer kunnen investeren in kennishouders en kennisbehoud over onderwerpen als drinkwaterwinning versus grondwaterstand of mogelijkheden voor duurzame energieopwekking. Landelijke gemeenten hebben vaak meer praktijkervaring in het buitengebied. Dit project leert ons dat deze manier van kennis delen een mooie win-win situatie oplevert."

Gemeenten kunnen grotere rol spelen

Sweco heeft separate visies per gemeente en een overkoepelende notitie opgesteld met welke problemen regio breed prioriteit hebben. Eén van de conclusies: gemeenten kunnen een grotere rol spelen voor een gezonde bodem en ondergrond dan zij dachten!

"We hebben dit expliciet geadresseerd in het traject." vertelt Karin. "Waar heb je als gemeente écht zeggenschap? Dit is op het gebied van water in de bodem al vrij complex gezien de rechtsbevoegdheden van de provincie, het waterschap en het Rijk. Laat staan op andere vlakken. Bij geen zeggenschap hebben we gekeken waar je een adviesrol of een stimulerende rol kunt pakken."

”

In Twente zijn we best bescheiden maar als het uniek is in Nederland dan kunnen we dat ook gewoon zo zeggen. Samen hebben we mooi werk geleverd. Dit had niet zomaar overal gekund. – Joris Rooiman, kernteamlid bij Onder Twente en bestuurlijk juridisch beleidsmedewerker bodem bij gemeente Hengelo

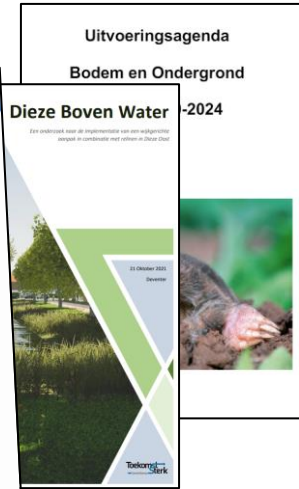
Gemeente
Hengelo

Lessons learned

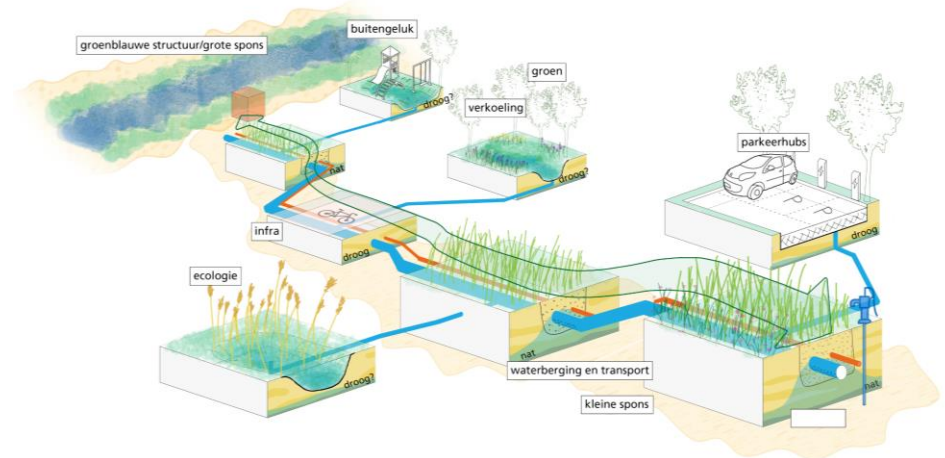
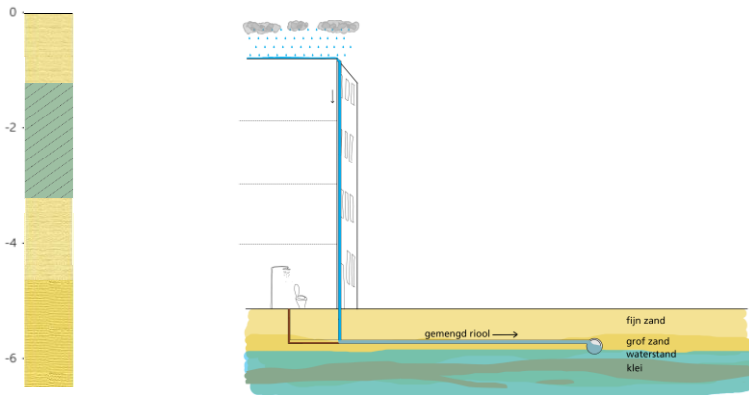
- ❖ Gedeelde problematiek verbreed
  - ❖ De bodem stopt niet bij de gemeentegrens
- ❖ Alleen ga je sneller, samen kom je verder
- ❖ Samenwerkingen kent vele vormen en varianten
  - ❖ Vooral doen en uitvoeren!

De Watermachine

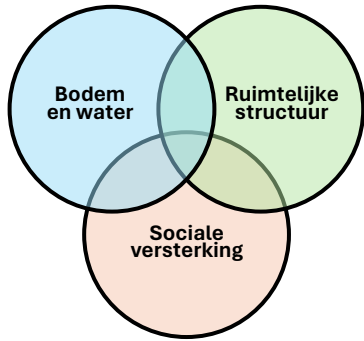

- Vernatting
- Verdroging
- Noodzakelijk startpunt zijn

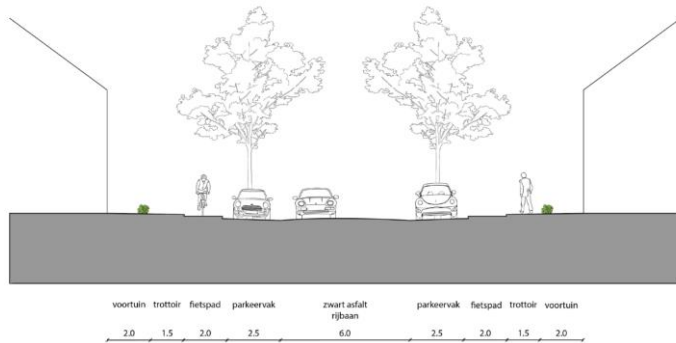
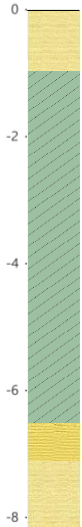
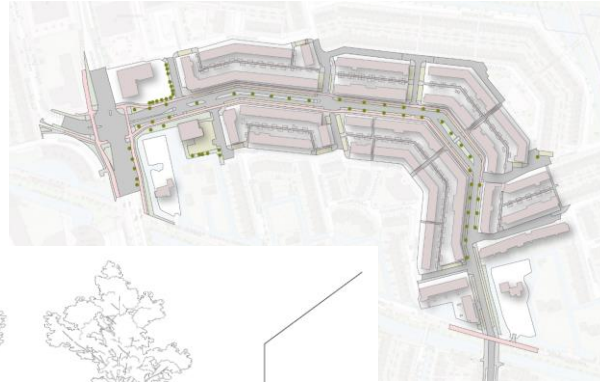
“Ondergrond biedt ondersteuning aan de huidige en toekomstige opgaven van meerdere disciplines”

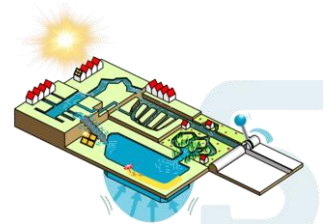
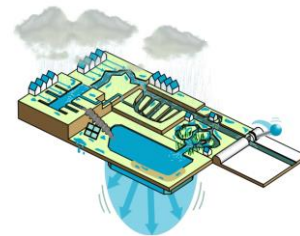
Ondergrond vergeten

- Bestaande bouw
- Nieuwbouw
- “Te laat aangehaakt”
- Woningopgave

“Water en bodem sturend”

Lessons learned

- Bestaande stad, kwetsbaar en complex, maar van groot belang
  - Van snel afvoerend naar goed benut
  - Grijp de kans rond grote vervangingsopgaven
    - Haak aan op grote transities
- Ondergrond kan ondersteuning bieden aan toekomstige opgaven van andere disciplines
  - Bekijk van onderaf naar boven in planvorming (startend bij de ondergrond)
- Leef 'Water en Bodem sturend' echt na, in de bestaande stad en de nieuwbouw

Ren je rot!

- Stellingen naar aanleiding van de presentaties

Even oefenen:

Ik heb iets nieuws geleerd vandaag

Eens

Oneens

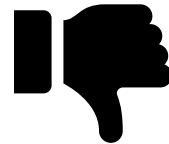
Even oefenen:

Ik heb een interessante collega onder de 35 jaar ontmoet vandaag

Eens

Oneens

Stelling 1

De toekomst van het werkveld bodem en ondergrond ligt bij de jonge generatie, dus hun keuzes zijn doorslaggevend.

Eens

Oneens

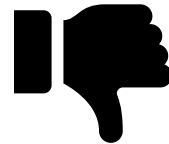
Stelling 2:

Het moet verboden worden om nieuwbouwlocaties te realiseren die de kwaliteit van het water- en bodemsysteem negatief beïnvloeden.

Eens

Oneens

Stelling 3:

Zonder regionale samenwerking kunnen gemeenten hun bodemopgaven niet halen.

Eens

Oneens

Stelling 4:

Regie op de ondergrond realiseer je niet alleen met samenwerking. Er zijn meer wetten en regels vanuit het Rijk nodig!

Eens

Oneens

Afsluiting

Discussie nav stellingen

dem breed

Nieuws geleed
 Eens ↑
 Oneens

collega 35
 eens ↑
 oneens

Stelling 1
 jonge generaties is doorslaggevend diaaloo ^{maan} 35 ^{keuze}
 eens Vergruissend keuzes, wel gesprek met tegen
 oneens ↑ Luisteren naar, maar niet wil opnieuw uitvinden
 willen blijven wonen in veilig land

→ vroeger ook dino's, maar alles was toen jong, wij vinden
 milieu belangrijke

→ maakt jonge generatie andere keuzes vanwege lange termijn
 niet denken

→ Alleen aan jonge generaties overlaten en steun in keuzes
 maar richting geven

Stelling 2: Nieuwbouwen verboden op locaties reg
 ben / vreden
 Eens: Wel voldoen de ruimte om te bouwen op locaties zonder
 reg efficiënt

↑ Oneens: --lagen benadering belangrijk, maar soms andere
 belangen belangrijker.
 Wel goed afwegen, niet vanuit één sector
 - Maar past dit bij waar mensen werken.

Stelling 3: Reg. Samen werking essentieel of op beleidsniveau
 mensen uitwisselen advies bureau's dan
 dat al

Binnen Samen Werking

↑ Eens: Bodem houdt niet op bij gemeentegrens, + kleine gemeente
 kunnen niet alleen ^{overheden, vanwege lastige opgaven}
 Niet gemeente maar ~~ook~~ gebundeld werken helpt bij arbeids
 tekort, in technische OP te pakken

Oneens: Is het wel een opgave van de gemeente
 Opgaven kleiner en concreter maken

Opgaven

Vertragend werken, soms niet snel genoeg
 van eigen opgaven

Niet samenwerken om samenwerken
 Elke gemeente met eigen besluiten nemen

Hoe kan dit?
 Maar iedereen moet Samenwerken
 kan het ook samenwerking zijn
 Dat zijn ook opgaven zijn

Discussie nav stellingen

Samenwerking, maar moet integraal met verschillende overheden en instanties
Beleidsbelangen gooien soms roet in het eten van samenwerking
→ Niet alleen regionaal maar landelijk ook vanwege bevoegdheden

Van leef tijdsgrens → integraal daarvoor zijn verschillende expertises nodig die moeten benut worden

↳ Ervaring moeten jonge mensen nog opdoen, netwerk en kennis is nodig
Netwerk laten zien en hoe gaat het in het bodemwerkveld.

Stelling: meer landelijke regels nodig

Onens: geen wet, meer regulering wij kunnen het zelf regelen
Gesprek aangaan en duidelijk zijn wat we verwachten. Moet je dit landelijk geregeld
Moet geen ~~is~~ worden maar vanuit maatschappelijke opgaven

Eens: Maar hoe zit het met bedrugen, maar veel
vrijheid, behoefte aan duidelijkheid
Regels hoeven niet belemmerend te zijn, behoefte aan richtlijnen
maar wel beleidsruimte. Zelfde afweging maar elke gemeente
wel eigen conclusie naar afweging ook in WBS ~~is~~
maar sterkste wint altijd

Regels geven mensen rechten, mensen worden aan de kant geschoven
zonder regels
Er moeten betere regels komen, wat betalen eem

Wetten en regels kunnen belemmerend werken
Visie is veel belangrijker, wat past binnen de opgave.

Soms zijn wetten ~~meer~~ nodig, efficiënter werken door regels
soms wetten ook nodig als het niet vrijwillig lukt.

Wetten moeten ~~er~~ creativiteit in de weg zetten.

Geregeld worden: hoe maak je goede afweging in alle aspecten en opgaven ~~er~~

Integraal denken en afweging is een apart vak.
↳ niet alleen bodem kan deze afweging maken

We moeten alles objectief belijven niet alleen milieu maar
ook maatschappelijke en economische ~~afweging~~ aspecten

m breed